

ДО ПИТАННЯ ПРО ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ
ЧЕРЕЗ ЧЛЕНСТВО У МІЖНАРОДНИХ МЕРЕЖАХ УНІВЕРСИТЕТІВTHE ISSUE OF EFFECTIVE INTERNATIONALIZATION
BY INTERNATIONAL UNIVERSITIES NETWORKS MEMBERSHIP

Вища освіта стає все більш інтернаціоналізованою і все частіше передбачає інтенсивне спілкування між установами, вченими, студентами та іншими суб'єктами, такими як фінансові та промислові кола. Потреба в інтернаціоналізації наукових досліджень, формуванні універсального мультикультурного спеціаліста, зовнішнє експертне рецензування як показник вагомості дослідження та перепустка для його визнання у світі стали поштовхом для створення міжнародних мереж установ науково-дослідного та освітнього спрямування. Функціонування таких мереж має позитивний вплив, свої показники і механізми ефективності, що і становить предмет дослідження статті.

Ключові слова: вища освіта, наука, міжнародні мережі, інтернаціоналізація вищої освіти, інтернаціоналізація досліджень.

Высшее образование становится все более интернационализированным и неукоснительно предполагает интенсивное общение между учреждениями, учеными, студентами и другими субъектами, такими как финансовые и промышленные круги. Потребность в интернационализации научных исследований, формировании универсального мультикультурного специалиста, внешнее экспертное рецензирование как показатель значимости исследования и про-

пуск для его признания в мире стали толчком для создания международных сетей учреждений научно-исследовательского и образовательного направления. Функционирование таких сетей оказывает положительное влияние, имеет свои показатели и механизмы эффективности, что и составляет предмет исследования статьи.

Ключевые слова: высшее образование, наука, международные сети, интернационализация высшего образования, интернационализация исследований.

Higher education is becoming increasingly internationalized and strictly implies intensive communication between institutions, scientists, students and other subjects, such as financial and industrial actors. The need for the internationalization of scientific research, the formation of a universal multicultural specialist, external peer review as an indicator of the significance of the research and a pass for its recognition in the world have led to the creation of international networks of research and educational institutions. The functioning of such networks effects positively, has its own indicators and efficiency mechanisms, which is the subject of research of this article.

Key words: higher education, science, international networks, internationalization of higher education, internationalization of research.

УДК 378.014:339.94

Костюк Т.О.

к. політ. наук, доцент,
старший науковий співробітник
Науково-дослідна лабораторія
інтернаціоналізації вищої освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми у загальному вигляді. Міжнародні спільні дослідження набули інтенсифікації завдяки створенню розгалужених міжінституційних мереж і транскордонному фінансуванню дослідницької діяльності. Саме тому інститути прагнуть брати участь у мережах, які пропонують їм можливість зосередитися на конкретних питаннях і отримати різні точки зору з цих питань. Мережі також надають можливості для отримання/посилення впливу та взаємодії, особливо з країнами та установами, з якими не встановлено контактів. Вони сприяють обміну студентами та науково-дослідній співпраці, а також надають можливість установам звертатись по надання експертної оцінки дослідженню, створювати консорціумні ради для досліджень і проектів, призначати/отримувати міжнародних рецензентів, розробляти стандарти тощо.

Мережі надають установам додаткові інструменти для започаткування і розвитку інтернаціоналізації, окрім міжінституційних обмінів і ініціатив, до таких інструментів нерідко належить фінансова підтримка. Сучасний характер світових економічних процесів і розвиток глобалізації створює перепони, обмежує у можливостях розвитку освітньо-наукових проек-

тів, масштабних міжнародних досліджень, збільшує тиск на установи через скорочення бюджету, хоча паралельно створюються можливості й ініціативи, що розширюють можливості задіяних у вищеперерахованих процесах дослідників, науково-педагогічного складу, студентів, адміністративного персоналу. Тому питання виникнення, функціонування, еволюції відповідно до вимог часу, а також впливу на загальну стратегію інтернаціоналізації в закладах-членах, підтримки та взаємодопомоги є на часі і може орієнтувати українські ЗВО під час планування і модернізації міжнародного складника освітнього і наукового процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Через практичне спрямування викладеної в статті інформації за основу було взято статистичну інформацію провідних міжуніверситетських конгломерацій (Міжнародної асоціації університетів, Європейської асоціації університетів, Мережі світових університетів та іншого), доповіді Організації співробітництва та розвитку в Європі [1] через доступ до офіційних сайтів цих установ за допомогою глобальної мережі Інтернет.

З-поміж авторів, що окреслювали окремі аспекти міжнародного університетського

співробітництва в освітньо-науковій сфері та дослідженнях, цікавими були ідеї Е. Біркенса, який разом із співавторами аналізував підходи, методи та здобутки основних проектів з інтернаціоналізації, виклавши їх у звіті в контексті європейського проекту «Показники географії та профільного спрямування інтернаціоналізації» [2].

Огляд стратегій інтернаціоналізації вищої освіти, методів і перспектив їх реалізації з переміщенням фокусу уваги від загальних питань до трансформаційних процесів у вищій освіті, які впливають на інтернаціоналізацію університетів і спонукають до зміни стратегій міжуніверситетської співпраці, здійснили Е. Егрон-Полак і Т. Джарл [3, с. 2–3; 4, с. 354, 358].

Окрім зазначених джерел, ми також вивчили підходи до встановлення і розвитку міжнародної співпраці у провідних університетах України, які є членами міжнародних асоціацій університетів, і встановили, що, безперечно, основною метою є інтернаціоналізація цих ЗВО, яку, проте, кожен із них окреслює і реалізовує по-своєму. Часто це лише питання престижу, покращення рейтингових позицій, адже статистика відвідування представниками українських освітніх і наукових шкіл різних нарадчих і консультативних заходів, що проводяться мережами університетів по всьому світу надто низька, а саме там оприлюднюється бачення тієї чи іншої проблеми з регіонального фокусу, формується спільна думка, досягається консенсус, розробляються механізми покращення, модернізації чи виходу з кризи, укладаються рекомендації урядам і міжнародним організаціям.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Найчастіше в науковому дискурсі з питань інтернаціоналізації йдеться про інтернаціоналізацію вищої освіти. Друге місце за актуальністю тем належить інтернаціоналізації досліджень, спільним проектам. Про ефективність такого явища, як загальна інтернаціоналізація установи, мережі інституцій, їх призначення і роль говорять рідко.

Мета статті. Головною метою статті є огляд потреб сучасних університетів і науково-дослідних установ, що спонукають до інтеграції у міжнародні мережі, і визначення ефективності членства в таких конгломераціях.

Виклад основного матеріалу. Базою для формування міжнародної діяльності будь-якого закладу вищої освіти є підписання міжнародних угод про співпрацю. Такі угоди унормовують реалізацію міжнародної академічної мобільності учасників освітнього процесу, формування консорціумів для роботи над спільними освітніми та науковими

проектами, взаємний обмін інформацією тощо. Перевагами членства в таких організаціях є те, що:

1) членство враховується під час укладання рейтингів ЗВО, зокрема у ТОП-200;

2) Університет отримує відкритий доступ до інформаційних ресурсів цих організацій, анонсів міжнародних заходів, бере участь в анкетуваннях, опитуваннях і спільних дослідженнях для вироблення загальної стратегії в освітній, науково-дослідній сферах, тобто бере участь у формуванні міжнародного бачення тієї чи іншої проблеми;

3) членство в цих організаціях може надавати можливість встановлення контактів з іншими асоційованими членами – зарубіжними ЗВО, які поки що не належать до партнерської мережі Університету.

Сьогодні 18 університетів України є членами Міжнародної асоціації університетів, 24 – членами Європейської асоціації університетів. Такі низькі показники швидше за все зумовлені завищеними організаційними внесками як для України. На жаль, фінансове питання накладає свій відбиток на можливість участі представників українських ЗВО у спільних міжнародних заходах. Це піднімає питання ефективності роботи мережі, адже фінансове питання є важливим не лише для українських ЗВО, у світі значно більше регіонів, що розвиваються, ніж розвинених. Спочатку, як правило, у багатьох мережах, особливо периферійних, характерним є значний ентузіазм, потім інтерес до проведення зустрічей, нарад, конференцій і консультацій згасає, продукуючи причинно-наслідковий зв'язок між рівнем ентузіазму й залученістю членів мережі до участі в спільних заходах. Іноді приєднання до мереж стає приводом для адміністрації університетів закрити вимогу уряду щодо інтернаціоналізації. За відсутності стратегічного погляду на інтернаціоналізацію вибір на користь об'єднання в мережі навряд чи принесе очікувані переваги. Асоціація просто як набір членів не може називатись ефективною університетською мережею, а мережі, створені на основі провідної ідеї – місії, повинні відрізнятися від представницьких або пропагандистських мереж. Багато мереж прагнуть залучити елітні чи відомі установи, що сприяло б розвитку бренду або автоматично розцінювалось як показник якості.

Іноді мережі можуть компенсувати дефіцит фінансування та потенціалу, встановити імператив ключових орієнтирів і стимулювати стратегічне мислення щодо вирішення проблем, які стоять перед глобальною вищою освітою. Мережі також беруть участь у зусил-

лях зі зміцнення довіри до інституцій, що діють на міжнародному рівні та надсилають або залучають іноземних студентів. Взаємне визнання ступенів, спільне навчання та наукові партнерства є до певної міри основними довгостроковими наслідками ефективного функціонування міжнародної мережі. Однак, на жаль, нарікань на неефективне членство, невідповідність вживаних заходів потребам і очікуванням трапляються частіше. Крім того, як було продемонстровано на прикладі українських університетів, установи, розташовані в країнах із низьким рівнем економічного розвитку, можуть не мати фінансових можливостей або не відповідати стандартам якості, щоб приєднатися до мережі успішних міжнародних університетів, що фактично ставить під сумнів такий критерій участі, як паритетність і «глобальний» характер деяких мереж.

До питання про місії та членську розгалуженість мережі.

Мережі можуть створюватись на основі або географічних критеріїв, або спільної проблематики досліджень, можуть зосереджуватись на одному предметі або бути мультизадачними. Мережеві переваги включають такі:

- сприяння обміну інформацією між персоналом, студентськими обмінами, спільними програмами підготовки спеціалістів;
- обмін і поширення інформації та/або досвіду;
- участь у конференціях інших організацій;
- участь у конференціях одного з членів;
- спільне ініціювання заходів, реформ чи законодавчих змін;
- дієва міжнародна мережа вимагає більш чіткого визначення цілей та продукує високоякісний позитивний вплив на всю світову спільноту. Деякі мережі стверджують, що вони є міжнародними, охоплюючи лише певну частину світу або домінуючу культуру і не звертаючи уваги на інші аспекти.
- міжнародні мережі, які не мають своєї специфіки, мають тенденцію бути неефективними та неґрунтовними. Розгалуженість і вагомість цілей повинні бути ретельно збалансовані.

До питання про ефективність функціонування мереж.

1. Мережі добре функціонують, коли є синергія між практичними інтересами та можливостями для повсякденної діяльності науковців (дослідницької та/або освітньої) та ширшого кола стратегічних цілей інших представників ЗВО. Вони найкраще працюють, якщо в них є чіткі критерії та чіткі цілі членства в мережах, а коли більш глобальні цілі та стратегії не узгоджені з первинними й основополож-

ними для більшості співробітників установи, ефективність втрачатиметься.

2. Міжнародні мережі часто працюють краще, коли вони підтримують відкриту та постійну комунікацію, забезпечують як вертикальний, так і горизонтальний обмін між структурними підрозділами, студентами та викладачами, зміцнюють зв'язки між установами, поширюють досвід.

3. Належність до мереж є корисною, коли є зворотний зв'язок і амортизація витрат, наприклад: внески – прибутки (фінансові, інтелектуальні, інформаційні, безпекові тощо); крім того, ефективні мережі дотримуються правила паритетності ставлення до кожного члена і відносин між членами, не допускаючи виняткового статусу для жодного учасника.

4. Безперервність членства та відданість тих, хто представляє інституції в мережах, підвищує стійкість і додану вартість мереж. Ключове керівництво мережею забезпечує безперервність, інновації та відданість справі.

5. Застосування всіх переваг у межах інституції та їх об'єднання на глобальному рівні вимагає потужної організаційної спроможності як в установах, так і в самих мережах.

6. Установи, які відповідають за визначення обсягу та цілей мереж, до яких вони належать, повинні моніторити взаємовідносини всередині конгломерації, знімати будь-яку напруженість, запобігати будь-яким потенційним конфліктам інтересів, які можуть виникнути, тобто:

- чи надає мережа можливість співпраці або породжує конкуренцію?
- що превалює: партнерство чи комерціалізація?
- що в пріоритеті: обмін або продаж?
- як досягається баланс взаємної вигоди з власними інтересами щодо членства в мережах?
- вектор спрямування першочергових цілей у бік розбудови інституційної спроможності кожного члена або бренду мережі?
- чи мережа функціонує за принципом прозорості?

7. Додана цінність мереж зазвичай є результатом збалансованості між проведеним аналізом стратегічних тенденцій (порівняльний аналіз, огляди, бенчмаркінг тощо) та застосуванням інструментів і досвіду (наприклад, практичні питання, такі як розміщення студентів, спільна дослідницька робота, а також направлення студентів до найбільш відповідного університету).

8. Персонал університету на різних рівнях повинен добре усвідомлювати напрями діяльності мережі та бути в змозі сприяти ефектив-

ності її діяльності. Чітка політика стимулювання повинна допомогти факультету/структурному підрозділу набувати членства у міжнародних мережах, забезпечуючи при цьому факультет/структурний підрозділ інструментами (наприклад, набуття мовних навичок) для цього.

9. Внутрішнє забезпечення якості та циклічна оцінка організаційної структури та впливів мережі, вочевидь, сприятиме позитивному впливу.

До питання про раціональне та конструктивне членство в мережах:

1. Інституції повинні спершу задати питання про типи міжнародних мереж, які вони потребують, а потім шукати мережі, які відповідають їхнім профілям і цілям. Отже, установи повинні мати чітке уявлення про те, чого вони хочуть досягти через приєднання до мереж і які результати дадуть цілі мережі,

2. Перед приєднанням до мережі варто поставити такі запитання:

- як визначити успішну мережу?
- що робить її відмінною від інших?
- як мережа може сприяти інституційному розвитку?

– як мережа може допомогти побудувати інституційний бренд?

– яких зусиль вона потребуватиме за приєднання до людських ресурсів, зборів і грантів?

Заходи до розгляду на інституційному рівні:

– знати географічне та цільове покриття мережі та розуміти, як вони можуть сприяти досягненню інституційних цілей;

– забезпечувати стійку підтримку мереж людськими ресурсами та фінансуванням для обслуговування мереж;

– дослідити, як мережі можуть допомогти досягнути цілей довгострокового планування;

– сформулювати групу однодумців для довгострокового прогресу;

– забезпечити здатність керівництва мереж ефективно зосередитися на інтересах установ, одночасно впроваджуючи свої ініціативи та інновації;

– поширювати результати діяльності мережі та досліджень кожного її члена для кожної інституції-члена.

Висновки. Проведене дослідження наводить на полярні висновки. З одного боку, мережі закладів вищої професійної освіти ставлять за мету захист загальнокультурних цінностей

та правових принципів у сфері вищої освіти, створення гнучкої правової бази, яка регламентує взаємини між освітніми закладами всього світу, представлення та захист інтересів університетів на світовій арені. Вони є свого роду форумом для регулярного обговорення досягнень, проблем і перспектив вищої освіти, а також обміну професійним досвідом. Практична діяльність таких мереж складається з проведення тематичних конференцій, досліджень із проблемних і перспективних питань розвитку вищої освіти, співпраці з міжнародними організаціями, видання різних інформаційно-аналітичних матеріалів, наукових публікацій. Крім того, частою практикою є фінансова підтримка своїх членів через систему грантів і премій. Саме членство у міжнародних мережах за професійним спрямуванням забезпечує закладам вищої освіти можливість отримувати інформацію про потреби, проблеми та шляхи їх вирішення, консультативну та іншого роду допомогу для їх подолання, світові тенденції в галузі, незважаючи на регіональні та національні, політичні й економічні реалії.

З іншого боку, національні університети часто вступають у міжнародні мережі не для того, щоб відслідковувати та імплементувати інновації, а для підвищення рейтингових позицій. Крім того, бюджетні можливості українських ЗВО часто обмежені, що унеможливує участь науковців і дослідників у закордонних мережових заходах, а отже, і здатність впливати на нормотворчі та регулятивні заходи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Approaches to Internationalisation and Their Implications for Strategic Management and Institutional Practice. *OECD Final report*. 2012. URL: <http://www.oecd.org/education/imhe/Approaches%20to%20internationalisation%20-%20final%20-%20web.pdf>.

2. Beerkens E. et al. Indicator Projects on Internationalisation – Approaches, Methods and Findings. *A Report in the Context of the European project "Indicators for Mapping & Profiling Internationalisation" (IMPI)*, CHE Consult. Germany, 2010.

3. Egron-Polak E. Monitoring internationalisation of higher education. *International Higher Education*. No. 63. Spring 2011. The Boston College Center for International Higher Education. Boston. P. 2–3.

4. Jarle T. Two worlds of change: on the internationalisation of universities, Globalisation, *Societies and Education*. 2010. Vol. 8. No. 3. P. 351–368.